

reportatge

Modesto Puigdevall,
fill de Canet d'Adri,
va ser testimoni d'excepció
de la Revolució Mexicana

UN MAÎTRE ENTRE LES BALES DE PANCHO VILLA

>> *Pancho
Villa.*

BRAULI GASCON > TEXT

BRAULI GASCON I ARXIU FAMILIAR > FOTOS

Brauli Gascon rememora en aquesta narració èpica i novel·lesca, on xiulen les bales de la Revolució Mexicana, les emocionants aventures del seu avi, Modesto Puigdevall (Canet d'Adri, 1883 – Sant Adrià del Besòs, 1968), que amb 9 anys, tement haver mort un capellà d'un cop de pedra, va emprendre una fugida que el portà, fent escala a París, fins al Mèxic de Pancho Villa i Emiliano Zapata, on va obrir un selecte restaurant.

>> *Trinitat i Modesto Puigdevall.*

>> La foto més antiga de l'avi Modesto a París amb el seu germà Miquel.

>> D'esquerra a dreta: Modesto, Xicu, Ponç i Miquel a l'època que vivien a París.

El meu avi Modesto –pronuncieu-ho *Mudestu*– Puigdevall Vila va néixer al petit poble de Canet d'Adri (Gironès), tot just al peu de les muntanyes de Rocacorba, l'1 de març de 1883. Era el més petit de sis germans, cinc nois i una noia, i al seu mas feien carbó gràcies a la riquesa dels boscos que s'enfilen per la serra.

Un dia, quan en Modesto tenia nou anys, el capellà de l'escola li va clavar una plantofada. Allò era ben normal en aquells temps. El que no era tan normal era el que va fer el meu avi: es va esperar amagat al camí fins que va passar el capellà muntat en una mula, i li va tirar una pedra al cap amb tan bona punteria que el va fer caure de la sella. Pensant que l'havia mort, en Modesto va fugir del poble. Als afores es va trobar en Josep, el seu germà gran, que anava a treballar al camp muntat al matxo de la família i que, en saber el terrible crim que havia comès en Modesto, li va donar tots els diners que duia a les butxaques. Amb aquells pocs cèntims com a tot equipatge, l'avi se'n va anar a peu cap a Girona. I d'allà es va colar de polissó en direcció a França, on la Guàrdia Civil no pogué trobar-lo.

Com no podia ser d'una altra manera, el revisor del tren el va enxampar. Però en veure un nen tan petit voltant sol pel món, l'home es va compadir del vailet i el va acollir a casa seva, a París.

De rentaplats a màitre

A la que podríem dir que era la capital del món a principi del segle xx, en Modesto va començar a treballar –en aquells temps els nens treballaven des de ben petits– rentant plats en un dels restaurants més importants de la ciutat, el Restaurant Sport, a l'avinguda de la Grande Armée, entre la plaça de l'Étoile i la Porte Maillot, a tocar de la petita i exclusiva vila de Neuilly-sur-Seine, a París. Aquell lloc era freqüentat per l'aristocràcia de tot Europa. La capital de França era llavors el centre mundial de la cultura, l'art, la filosofia i, òbviament, de la gastronomia. I en aquell brou de bohèmia i cuina en Modesto va passar els anys que van del nen que fa la feina feixuga carregant carbó a l'home que tracta perso-

Modesto va arribar a ser el màitre d'un dels més importants restaurants parisencs

nalment la tsarina de totes les Rússies, l'arxiduc Francesc Josep de l'imperi austrohongarès o fins i tot la mateixa Mata-Hari. I és que amb els anys, en Modesto va arribar a ser el màitre del restaurant. Els amos, un matrimoni gran i sense fills, el deixaven viure a les cuines. I el vailet, amb la seva simpatia i el seu do de gents, va arribar a gaudir de la confiança del bo i millor de l'Europa d'abans de la Gran Guerra.

Anys més tard, es va reunir amb ell en Miquel, el seu germà dos anys més gran, amb qui en Modesto estava molt unit i amb qui posteriorment va compartir moltes aventures arreu del món.

L'avi era, abans que res, amic dels seus amics. Per ajudar un amic, ho donava tot. Fins i tot la vida. I això va fer en Modesto, literalment.

En aquell temps, Mèxic era un país convuls on es disputaven el poder diversos generals (Madero, Reyes, Huertas), guerrillers com Emiliano Zapata i fins i tot *bandidos* com el famós Pancho Villa. El general Bernardo Reyes, heroi de batalles impossibles, es va haver d'exiliar a Europa en un d'aquells vaivens de les guerres del país asteca. I va anar a parar a París.

Amic d'un general desterrat

Gràcies al fet que en Modesto parlava castellà, va sorgir entre el jove màitre i el vell i barbut militar una bona amistat, que es va anar enfortint al llarg del temps que va durar el desterrament de Reyes a Europa –i que també va incloure un jove escriptor anomenat Rubén Darío–. El meu avi va ser qui va buscar la vil·la que va comprar el militar per establir-se a la població de Neuilly, molt a prop del restaurant.

Resulta que el general Reyes tenia unes plantacions a Cuba, i com que no podia tornar a Amèrica, li va demanar a en Modesto de prendre el timó de les seves terres. I el meu avi se'n va anar a Cuba. Amb dos pebrots. Bé, amb dos pebrots i la seva companya, una bellíssima –segons deia tothom que la coneixia– parisenca anomenada Marguerite Ricroch. Sembla que els amos del Restaurant Sport van donar una excedència al seu millor màitre atès que el general era un bon client.

A la plantació de Cuba va néixer en Rogelio, el primogènit d'en Modesto. Fou

>> *El general Bernardo Reyes.*

el primer nadó blanc nascut en aquelles terres. Diuen que els treballadors negres van estar tocant tres dies i tres nits els timbals per allunyar la malastrugança que atribuïen a aquell naixement.

Al cap de dos anys, la família Puigdevall va tornar cap a França. El fet que en Modesto fos tirotejat –sortosament sense gaire punteria– quan anava a cavall per la plantació va influir en aquesta decisió. L'avi no va saber mai qui havia estat, però sospitosament, la mateixa nit de l'intent d'assassinat, el seu apreciat majordom xinès es va penjar pel coll. Penediment? Revenja? Por? La raó no es va saber mai.

Un cop a París, el general Bernardo Reyes va posar en coneixement del meu avi que la situació a Mèxic havia empitjorat molt. Segons el militar, la pàtria estava en perill i havia d'anar-hi a lluitar per salvar-la. No van servir de res els precés d'en Modesto per dissuadir el seu amic. Aquest sabia del cert que si tornava al seu país, la seva vida no valdria un *peso*, però el vell general era un patriota.

Doncs heus aquí que al cap de pocs mesos en Modesto va tenir notícies de Mèxic: la guerra s'havia encruel·lit i la situació del general Reyes i la seva família era desesperada. Així que, fidel als seus principis, l'avi ho va plantar tot

>> *Sopar de gent important al Sylvain. Malauradament, només hi podem identificar l'avi Modesto, el segon per la dreta.*

per creuar l'Atlàntic per segon cop i ficar-se a la boca del llop.

Anys més tard, quan li preguntàvem què feia ell en aquells merders, ens contestava: «Home, com que tothom disparava, jo també etzibava un o altre tret, però sense mala intenció». El fet fou que en Modesto va ser enmig d'aquell reguitzell de batalles sempre al costat del seu amic.

Protector de la família del general

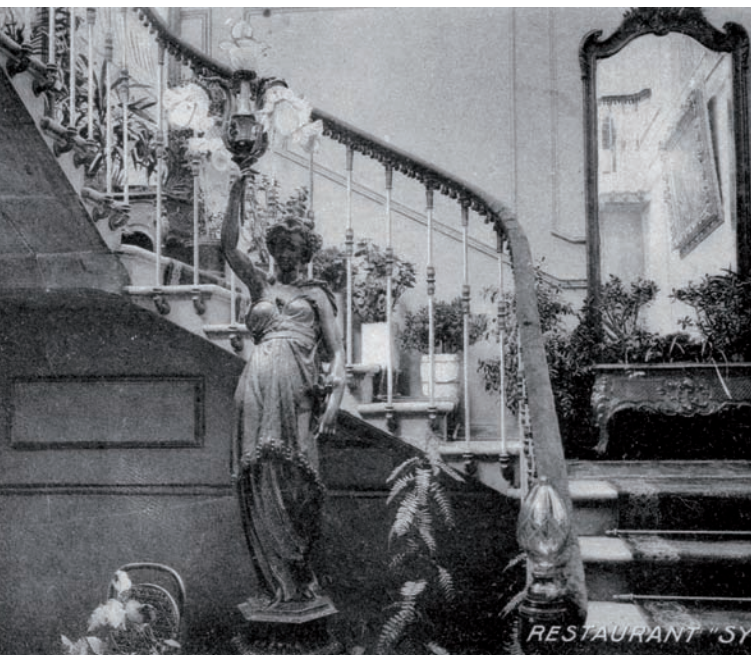
En un moment donat, els enemics del general Reyes li van oferir l'oportunitat de lliurar-se a canvi de respectar la vida dels seus soldats. Ell, ignorant els vehements consells del meu avi, es va entregar a les tropes del president Madero, a qui tant havia defensat, pensant que aquest gest ajudaria a pacificar la situació del seu país. La realitat fou ben diferent. El general va ser confinat al penal de Tlatelolco, on s'hi va estar tretze mesos. Durant aquest temps, Modesto Puigdevall va procurar alimentació i refugi a la família del seu amic per encàrrec exprés d'aquest, ja que, un cop

apartat Reyes del terreny de joc, els seus enemics, capitanejats pel general Huertas, van començar a acaparar poder i a eliminar sense miraments tots els obstacles a la seva ambició.

Una nit que en Modesto es dirigia a l'amagatall de la dona i els fills del general Reyes per dur-los queviures, fou detingut per violar el toc de queda. Com que se sabia que aquell *español-gachupín*, despectivament en l'argot mexicà– era *compadre* del militar captiu, va ser interrogat per tal que revelés el parador de la família del seu amic. El meu avi s'hi va negar, per la qual cosa es va ordenar que l'afusellessin.

I allà, amb les mans lligades, el noiet de Canet d'Adri es va enfrontar a l'escamot d'afusellament, tot mirant-los a la cara. Sense llàgrimes. Sense súpliques. Però el iaio tenia un àngel. I, sortosament, aquell dia el seu àngel no estava fent la migdiada. Quan l'escamot estava ja format i carregant les armes, un capità de l'exèrcit que passava muntat a cavall es va interessar per aquell jove tan sencer a qui anaven a afusellar. Quan va saber que era *el gachupín amigo de Reyes*, va dir als soldats: «Un hombre se mide por su valor. Y si este español al que ni le van ni le vienen nuestras guerras es capaz de dar la vida por la fa-

Entre el jove màitre i el general mexicà exiliat Bernardo Reyes va sorgir una bona amistat

>> Les escales del Sylvain, el 1920.

>> Les escales del Sylvain, avui Círculo Vasco Español, el 2005.

milia de un amigo, es que de valor tiene mucho. Un hombre así no merece morir. ¡Libérenlo ahora mismo!».

Amb aquestes paraules ens ho explicava l'avi, tot dient-nos que els mexicans aprecien molt el valor i l'honor en un home, de la mateixa manera que odien la covardia. Tant era així que el iaio ens explicava que en Pancho Villa era un assassí despietat que no perdonava la vida als enemics que li suplicaven el perdó. En canvi, sovint perdonava aquells que tenien els pebrots de desafiar-lo quan eren desarmats i lligats davant de l'escamot d'afusellament.

Després de gairebé quatre-cents dies en captivitat, el general Reyes fou alliberat per tal de liderar la revolta contra el feble president Madero. Avui dia, la majoria d'historiadors estan d'acord que aquell alliberament fou una manera d'acabar amb la vida del militar. El que és segur és que el mateix Reyes era molt conscient que no el deixarien viure gaire temps en llibertat. Hores abans de la batalla que li havia de costar la vida, es va acomiadar de la seva família i es va posar la roba interior del cotó més fi que va trobar. Ell sempre deia que quan es recollia el cos d'un caigut en combat, això era en el que més es fi-

xava tothom. El 9 de febrer de 1913, el general Bernardo Reyes va caure abatut per la metralla a les portes del Palacio Nacional de Mèxic. Poc temps després, Madero fou assassinat pel traïdor Huertas, i el país es va enfonsar en una de les seves èpoques més fosques.

Sylvain, retorn als fogons

I heus aquí que ens trobem Modesto Puigdevall a Mèxic DF, sense el seu amic i mentor. A ell mai no li va interessar la política; només creia en les persones. Probablement va estar a punt de tornar a París per reunir-se amb la seva família, però finalment foren la Marguerite i el petit Roger els qui van creuar l'Atlàntic. Sembla que l'avi havia quedat corprès pel país asteca. Tot i que llavors va comprar un estanc, el món d'en Modesto era als fogons. Molt a prop de la plaça del Zócalo, al bell mig de la capital mexicana, hi havia un majestuós restaurant francès anomenat Sylvain; concretament al número 51 de l'avinguda 16 de Septiembre. Ha-

El primogènit d'en Modesto va ser el primer nadó blanc nascut a la plantació de Cuba

via estat l'establiment més important de tot el país, però en aquells moments es trobava tancat. El propietari, sembla que carregat de deutes per la seva afició al joc i la seva vida dissoluta, havia hagut d'empenyorar el negoci, fins que el va haver de tancar. L'avi, que com a bon català manejava les armes de negociant amb molta més habilitat que les de foc, li va fer una oferta que el propietari no va poder rebutjar. I així fou com tornem a tenir l'avi envoltat de cuines, luxosos menjadors i personatges rellevants.

Famós per la seva refinada cuina francesa, el Sylvain era el centre de reunió de la intel·lectualitat, les arts i la política, és a dir, de qui ostentava el poder al país. Allà va néixer poc després en Miquel Puigdevall Ricoch, el segon fill d'en Modesto i la Marguerite.

Després d'uns anys, en Miquel Puigdevall Vila, el germà de l'avi, es va reunir amb ell a Mèxic DF i es va convertir en soci del Sylvain. El meu avi feia de màitre, tractava amb la clientela i supervisava les viandes i els vins, mentre que en Miquel duia els comptes. El negoci anava força bé. La caixa del dia era transportada en pesants cubells, ja que tothom pagava en pesos d'or.

>> *L'avi Modesto, sempre amb els seus gossos.*

>> *Cuina del Sylvain.*

14	E. TRAMST	Neveux	Anne	65	M. S. Profess	French	French	French	Yannes	Yannes	France	Osna	La Joliette
15	E. TRAMST	Puigdevall	Trinitat	52	F. W. None	Spanish	Spanish	Spanish	Cabanes	Cabanes	Spain	Mexiq	Mexico
16	E. TRAMST	Puigdevall	Modesto	35	M. M. Merchant								
17	E. TRAMST	Porres	Marie	63	F. W. None	French	Belgian	Flemish	Belgium	Anvers	Family	Juliette Porres	Camad Sakatow

>> *Registre d'immigració de l'illa d'Ellis, a Nova York, del vaixell Chicago, procedent de Bordeus, el 18 d'octubre del 1919.*

Enemics al mateix restaurant

Com que entre la clientela habitual es trobaven tant els generals *federales* com els *revolucionarios*, el neguit del meu avi era que els enemics no coincidissin al menjador. Feia mans i mànigues per evitar-ho, tot i que sembla que els soldats eren prou raonables perquè a tots els agradaven els bons restaurants. Mai no se separaven de les seves pistoles, per això no era infreqüent que en moments d'eufòria clavessin trets a les motlures ornamentades del sostre de la sala. Això sí, sembla que sempre pagaven les destrosses.

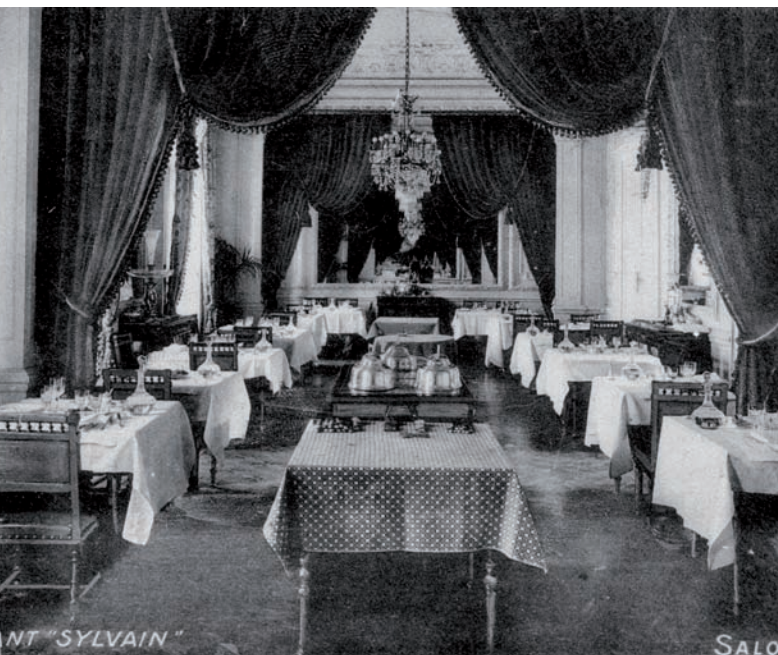
Per aquell temps va néixer el tercer fill d'en Modesto, en Modestet. La seva mare el va donar a una dida perquè no volia patir les servituds de donar el pit. Potser per això, o potser no, el nadó va morir al cap de pocs dies. Aquest luctuós esdeveniment va distanciar la parella fins al punt que es van acabar separant.

Un cop l'any un dels germans Puigdevall viatjava a Catalunya via París. En aquests viatges compraven vins,

conyac i altres productes gastronòmics que només es podien trobar al vell continent. I també aprofitaven per visitar la família, és clar. En una de les seves visites a Figueres, l'avi va conèixer la Trinitat Gimbernat, una noia del proper poble de Cabanes que havia perdut tràgicament el seu promès poc abans de casar-se i es dedicava a cuidar ancians i malalts. Sembla que llavors estava al càrrec del germà d'en Modesto, carboner a la capital de l'Alt Empordà. L'avi es va enamorar a primera vista de la que va acabar sent la meva àvia. Només va trigar deu dies a demanar-la en matrimoni. Però al poble de Cabanes no es refiaven d'aquell nouvingut amb vestits extravagants provinents d'Amèrica i que era pare de dos fills sense estar casat. Corria

L'avi, com a bon català, manejava les armes de negociant amb més habilitat que les de foc

la brama que es dedicava al tràfic de blanques i que la pobra Trinitat acabaria venuda com a esclava a la llunyana Amèrica. Així que, tip de fer les coses «a la francesa», l'estiu de 1919 en Modesto va organitzar un casament de traca i mocador. Va convidar tot el poble a l'església i després a un gran banquet com no s'havia vist mai per aquelles terres. Immediatament, la parella va marxar a París, on van comprar l'aixovar de la jove Trinitat, i després d'uns dies a la capital francesa, els nuvis es van embarcar cap a Amèrica. Segons consta al registre d'immigració de l'illa d'Ellis, al peu de l'estàtua de la Llibertat, els nuvis van arribar a Nova York a bord del vaixell *Chicago*, procedents de Bordeus, el 18 d'octubre del 1919. Per cert, a mitja travessia, el transatlàntic en què viatjaven va haver de rescatar els naufrags d'un vaixell que s'havia incendiat enmig de l'oceà. Els ulls de la meua iaia sempre brillaven quan m'explicava l'excitació amb què una nena que mai no havia sortit

>> Menjador del Sylvain, el 1920 (esquerra) i el 2005 (dreta).

de l'Empordà descobria les meravelles del món i vivia aventures durant la seva lluna de mel de la mà d'un espòs gairebé desconegut.

Arribats finalment a Mèxic, la família es va establir a l'habitatge dels pisos superiors del Sylvain, indret que també compartien amb alguns cuiners i cambrers. Un d'ells, un noi alt i de pell molt pàl·lida que vivia en una de les golfes de l'edifici, sembla que tenia problemes amb l'opi. Un dia es va passar tot el matí omplint de garlandes i crespons negres l'habitació i en acabat es va suïcidar d'un tret al cap. Això li va venir a la memòria a la meua mare quan vam viatjar al restaurant que encara hi ha al 51 de l'avinguda 16 de Septiembre de la capital mexicana, tot i que ara es diu Círculo Vasco Español de México. Ho va explicar als amables treballadors que ens ensenyaven l'edifici, que es van quedar blancs com la cera. Segons ens van explicar amb veu tremolosa, aquell noi encara s'apareix durant les nits als qui gosen dormir a les golfes del restaurant.

Després d'uns mesos, la Marguerite i el petit Miquel van tornar a París, mentre que el Roger, el primogènit, es va voler quedar a Mèxic amb el seu pare i la seva madrastra, atès que

ja era un jove a qui agradava treballar al Sylvain. Mentrestant, el restaurant seguia sent freqüentat per la gent que remenava les cireres a Mèxic: escriptors, toreros, polítics... Tampoc no era infreqüent que el mateix Pancho Villa, amb els seus lloctinents més fidels, s'hi atansés a sopar. L'avi explicava que el cavall del *bandido* movia la pota de darrere quan cantaven *La cucaracha*. I no penseu que feia broma; ho deia seriosament. El líder revolucionari estava acostumat a obtenir tot el que volia. Si una dona li agradava, se l'enduia a la *sierra* i pobre de qui gosés oposar-s'hi. Així ho va fer, després d'un sopar, amb la bonica caixera del Sylvain. Des d'aquell dia, sempre que venien els homes del *bandido* les cambres joves corrien a amargar-se a les habitacions dels pisos superiors. El preu de no fer-ho podia ser passar-se anys caminant rere els homes a cavall, empassant-se la pols i carregades de cassoles. Així era com marxaven les dones dels exèrcits de guerrillers.

**Modesto Puigdevall
tenia molt mala opinió
de Pancho Villa: deia
que era un xoriço
i un aprofitat**

Una altra nit va arribar a oïda de Villa que un personatge de l'època, potser un polític, un militar o un periodista, l'havia criticat en públic durant un sopar. La nit següent es va presentar al menjador del restaurant, va treure el pobre desgraciat al carrer a puntades de peu i li va clavar un tret al cap allà mateix.

L'avi coneixia tant Emiliano Zapata com Pancho Villa. Sempre parlava amb respecte de Zapata. Deia que era un idealista que lluitava pel poble. En canvi, tenia molt mala opinió de Villa. Deia que era un xoriço i un aprofitat, que robava amb l'excusa de servir al poble.

Terra d'oportunitats i de crims

L'avi va viure a Mèxic en uns temps convulsos. Per una banda, el país era una terra d'oportunitats, on una persona treballadora i amb empenta podia guanyar or a cabassos i aixecar un petit imperi; però per l'altra, una vida no valia gaire i una mala mirada, trobar-se al moment i al lloc equivocats, et podia convertir fàcilment en un dels molts cadàvers abandonats al marge del camí. La meua mare, quan veia a la televisió alguna d'aquelles belleses de faccions delicades que sovint apareixen entre els indis nord-americans,

>> La barra del Sylvain. Al fons, a la dreta del número 4 del calendari, en Roger, el primogènit d'en Modesto.

m'explicava una anècdota molt significativa. Resulta que un dels treballadors del Sylvain tenia una preciosa dona indígena. El seu gelós marit, fart que la noia fos centre de les mirades de la resta d'homes, li va tallar el nas. I es va quedar tan ample. La justícia no hi va intervenir. Així de masclista -i racista- era el Mèxic de fa un segle. Una dona, i més encara si era indígena, era un zero a l'esquerra.

Per si no n'hi havia prou, a Mèxic sovintejaven els *temblores*. L'avi explicava que durant un d'aquells moviments sísmics tan habituals s'havia obert la terra just davant dels seus nassos i s'havia empassat un carro i el malaurat cotxer que el duia. Totes i cadascuna de les setanta persones que treballaven al Sylvain tenien un lloc fix on amagar-se quan les gegantines aranyes de cristall que il·luminaven el menjador començaven a oscil·lar de banda a banda. Per sort, cap d'aquells *temblores* va ser tan fort com el de 8,1 graus a l'escala de Richter que funestament va fuetejar Mèxic DF el 19 de setembre de 1985. Més de 30.000 edificis moderns es van esfondrar totalment i uns 60.000 van quedar parcialment destruïts aquell negre dia. Sorprenentment, l'elegant casalot de l'avinguda

16 de Septiembre núm. 51 no va patir ni una sola esquerra, tot i que de l'hotel que hi havia al número 53 no en va quedar pedra sobre pedra.

Un cor fràgil

Entre el 1920 i el 1925 en Modesto i la Trinitat van tenir tres fills: en Modestet, la Maria -la meva mare- i la Pepis. La família augmentava. I més si tenim en compte que en Miquel Puigdevall, el germà i soci de l'avi, s'havia casat anys enrere amb una francesa anomenada Sara Blangy, amb qui havia tingut una filla, la Lluïsa. O Louise, tant se val. Precisament, la Lluïsa, per una curiosa cadena d'esdeveniments, va tenir molt a veure amb el retorn dels Puigdevall a Europa.

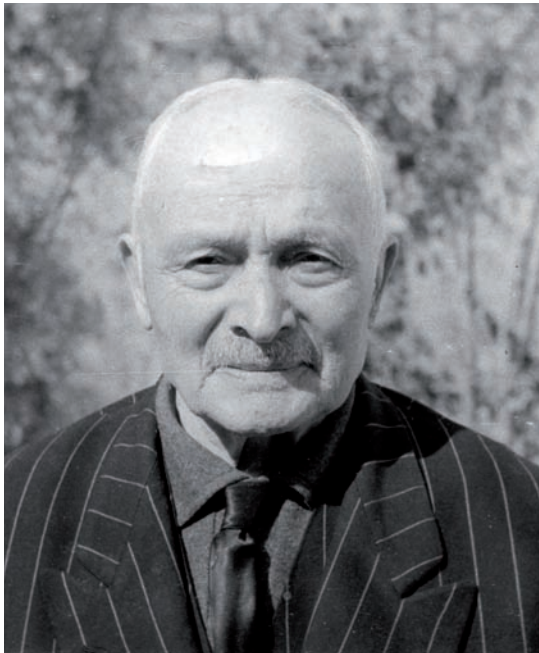
Al cap de poc de néixer la Lluïsa, va morir la seva mare. La petita va créixer amb el seu pare com a únic referent i no cal dir que l'amor que pare i filla sentien mútuament esdevingué molt intens. La Lluïsa era una adolescent molt sensible, que escrivia poesia i

Un dels cambres del Sylvain ho va omplir tot de garlandes i crespons negres i es va clavar un tret al cap

>> Un menú en seda natural del banquet de comunió de Louise Puigdevall, al Sylvain.

pintava amb molt de talent. Però la seva salut sempre va ser molt fràgil. Un dia en què pare i filla viatjaven per Mèxic en tren, els *bandidos* van assaltar-lo. Un escamot de bandolers va fer baixar tots els passatgers, van separar els homes de les dones i els nens i els van posar en filera tot fent veure que es disposaven a afusellar-los. Es tractava d'un simulacre per fer que tothom els entregués tot el de valor que tenia amagat, però l'ensurt que la petita Lluïsa es va endur en creure que matarien el seu estimat pare fou dramàtic. Fi-

>> Modesto Puigdevall, poc abans de morir.

>> L'autor del reportatge amb un dels actuals cuiners del Círculo Vasco Español.

nalment, tots els passatgers van poder seguir el viatge sense patir cap mal. Bé, no pas tots; el cor de la nena va quedar molt afectat. Així és com es va explicar llavors la causa de la seva malaltia. Probablement avui dia els metges diagnosticarien a la Lluïsa una patologia cardíaca congènita que aquell incident va destapar. El cas és que des d'aquell dia la salut de la Lluïsa va anar empitjorant. Miquel Puigdevall Vila la va dur als millors metges que els diners podien aconseguir. El diagnòstic més o menys comú era que al feble cor de la nena no li feien cap bé els més de 2.200 metres d'altitud de la capital mexicana.

Per altra banda, la meua àvia, la Trinitat, feia temps que burxava el seu marit per tornar a Catalunya. A la melangia per la terra s'hi afegia la inestabilitat de la capital mexicana, que feia que la dona patís cada cop més pel seu home i els seus fills petits. Els trets al Sylvain, la *Revolución*, els *bandidos*... Tot plegat va fer que al final en Modesto es decidís a embarcar la família per creuar l'oceà. Corria l'any 1930. En Roger no els va acompanyar, ja que poc abans s'havia casat amb una xicota nord-americana, Catherine –la *gringa*, per als mexicans–, i se n'havia anat a viure a Nova Orleans (Louisiana), on

va estar-se la resta de la seva vida i on viuen avui cinc generacions de *Puig De Val*, alts, rossos i que no entenen ni un borrall de català. Tot i que llavors els avis pensaven que era un «fins aviat», la veritat és que mai més no havien de tornar a posar els peus a Amèrica.

D'aquell viatge en transatlàntic, la meua mare recorda intensament els luxosos menjadors vedats a les nenes petites com ella. Amb la seva germana Pepis, espiaven des de fora la gent ballant als magnífics salons i els elegants cambres anant i venint carregats de menges. Alguna de les famoses maregasses del mar del Nord es devien trobar, perquè les nenes, de vuit i sis anys, lliscaven de cul pels encerats terres com si fossin tobogans, alienes a l'angoixa que la tempesta produïa a la resta de passatgers.

Quan van arribar a França, el primer que va fer en Modesto va ser anar a París a recollir el seu fill Miquel. El jove havia estat abandonat per la seva

mare en un orfenat. De fet, mai més no es va saber res de la Marguerite Ricoch, tot i que els seus dos fills la van buscar dècades després pel París de la postguerra.

En Miquel, grandàs i una mica bestiota, com molts dels Puigdevall, es va aficionar a practicar tot tipus d'esports, especialment el rugbi, que tot just començava a fer furor a França. Amb els anys, va arribar a ser un dels millors jugadors que ha tingut mai aquest esport a Espanya. Avui dia, quatre generacions de Puigdevall, descendents d'en Miquel, viuen a Lleida i comparteixen encara l'afició als esports de competició.

La iaia Trini es va sortir amb la seva i els Puigdevall no van tornar mai més a Mèxic. Tanmateix, poc s'imaginava la dona que estaven sortint de les brases de la Revolució Mexicana per anar a petar al foc de la Guerra Civil Espanyola. L'àngel de la guarda de l'avi va haver de fer algunes hores extres per mantenir sans i estalvis els membres de la seva família. L'àngel i, és clar, l'irreductible instint de supervivència del murri Modesto Puigdevall Vila.

La meua iaia no s'imaginava que sortien de les brases de la Revolució Mexicana per anar a petar al foc de la Guerra Civil Espanyola

Brauli Gascon és restaurador i nét de Modesto Puigdevall.